

ASPECTE GENERALE PRIVIND NEDEMNITATEA SUCCESORALĂ

Mihaela STAMATI

Universitatea Tehnică a Moldovei

Abstract: Pentru ca succesorul să poată accede la bunurile care i-au fost lăsate ca moștenire, trebuie să întrunească calitatea de fi demn. Nedemnitatea succesorală nu este nimic altceva decât o sancțiune prevăzută de legislația Republicii Moldova aplicată persoanelor care au săvârșit careva fapte amurale contra ultimei voințe a defunctului. Aceasta, la rândul său, poate fi aplicată doar în anumite circumstanțe care sunt expres prevăzute de legislația națională, astfel producând efecte juridice. Aceste efecte juridice pot fi atribuite doar autorului faptei. De asemenea, nedemnitatea moștenitorilor poate fi invocată la cererea persoanelor interesate, dar acest fapt va fi stabilit doar printr-o hotărâre definitivă a instanței de judecată.

Cuvinte cheie: nedemnitate succesorală, moștenitor, succesiune, sancțiune civilă.

Introducere

Condițiile indispensabile pentru a moșteni sunt capacitatea și vocația succesorală. Însă, printre toate acestea apare și o condiție „negativă” care poate lipsi persoana de capacitate succesorală, și anume declararea acestuia ca fiind „nedemn”. Pentru ca moștenitorul să poată fi chemat la succesiune, nu este suficient doar să întrunească numai cele două condiții pozitive care sunt enumerate mai sus (să aibă capacitate succesorală și vocație succesorală), este important ca acesta să fie demn de a moșteni. Nedemnitatea succesorală constă în căderea de drept a unei persoane din dreptul de a prelua o anumită moștenire, inclusiv rezerva la care ar fi avut dreptul din această moștenire, deoarece s-a făcut vinovat de o faptă gravă față de defunct. Nedemnitatea succesorală reprezintă o sancțiune, deoarece înglobează realizarea vocației succesorală în anumite cazuri. Aceasta poate fi aplicată numai în cazul săvârșirii faptelor expres determinate de legislația Republicii Moldova, norma dată având un caracter imperativ.

Metodologie

La realizarea studiului temei respective au fost aplicate metodele analizei, deducției și investigației științifice. În procesul cercetării am operat cu materiale teoretico-practice din domeniul dreptului civil și dreptului succesoral, printre care sunt actele normative naționale care au menirea de a reglementa moștenirea.

Potrivit dicționarului juridic, nedemnitatea succesorală este o sancțiune civilă în virtutea căreia moștenitorul legal care s-a făcut vinovat de o culpă gravă față de defunct sau față de memoria acestuia este decăzut, cu efect retroactiv, din dreptul de a-l moșteni [9].

Conform opiniei autorului Dumitru Macovei, nedemnitatea sau nevrednicia succesorală constă în decăderea cu efect retroactiv, a unui moștenitor legal – și a descendenților acestuia care ar veni la succesiune prin reprezentare – care s-a făcut vinovat față de cuius sau față de memoria acestuia, de o faptă gravă din dreptul de-al moșteni, chiar dacă ar fi fost moștenitor rezervatari, prin nedemnitate, pierde și dreptul la rezerva succesorală [11, p.28-29].

Alți autori, precum Anica Merișescu și Nicolae Deaconu, menționează faptul că nedemnitatea succesorală este decăderea moștenitorului legal din dreptul de a moșteni în cazul în care s-a făcut vinovat de săvârșirea unor fapte grave față de defunct sau față de memoria acestuia [12, p.16].

Astfel, Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție efectuează o explicație logico-juridică a acestei condiții esențiale, menționând că „decăderea din dreptul la succesiune constituie o sancțiune care constă în impedimentul realizării vocației succesorală a anumitor persoane, care au săvârșit infracțiuni intenționate împotriva celui ce a lăsat moștenirea sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea, exprimate în testament. Sancțiunea nedemnității poate fi aplicată moștenitorilor legali, inclusiv moștenitorilor rezervatari și moștenitorilor testamentari” [8, pct.7].

Însă, în opinia autorului, nedemnitatea succesorală reprezintă calitatea pe care o poate dobândi o persoană pentru săvârșirea unei fapte amurale prevăzută de legislația Republicii Moldova, împotriva defunctului, astfel fiind înlăturată de la succesiune.

Nedemnitatea își are originea în instituția romană a exheredării [10]. În materia succesiunilor, în dreptul privat roman, această exheredare reprezintă o variantă a succesiunii testamentare. Exheredarea sau dezmoștenirea reprezintă ultima voință a testatorului prin care înlătură de la succesiune unul sau mai mulți moștenitori legali.

Codul Civil al R. Moldova din anul 1964 nu prevedea noțiunea de „nedemnitare succesorală”, dar în art. 565 stipula că [6, art.565]:

– nu au dreptul de a succede nici ca moștenitori legali și nici ca moștenitori testamentari cetățenii, care prin actele lor nelegale, îndreptate împotriva celui ce a lăsat moștenirea, împotriva vrunuia din moștenitorii lui sau împotriva înfăptuitorii ultimei lui voințe, exprimate în testament, au contribuit la chemarea lor la succesiune, dacă aceste împrejurări au fost confirmate pe cale judecătorească.

– Nu pot veni la succesiune ca moștenitori legali părinții după copiii în privința cărora ei au fost decăzuți din drepturile părintești și nu au fost repuși în aceste drepturi pînă în momentul deschiderii succesiunii, precum și părinții și copiii majori, care s-au sustras cu rea voință de a-și îndeplini obligațiile prevăzute prin lege de a-l întreține pe cel ce a lăsat moștenirea, dacă aceste împrejurări au fost confirmate pe cale judecătorească.

Nedemnitarea succesorală, ca sancțiune civilă, are următoarele trăsături:

- *se aplică săvârșirii faptelor expres și limitativ prevăzute de lege* [7, p.41], orice altă faptă săvârșită, dar care nu este reglementată de lege, nu poate lipsi de capacitate succesorală. Fiind o sancțiune civilă care operează în strictă conformitate cu legislația, face ca succesul vinovat, sau făptașul, să fie înlăturat de la moștenire.
- *operează numai în temeiul hotărârii instanței de judecată prin care se constată circumstanța care constituie temeiul nedemnității* [7, p.41];
- *nedemnul trebuie să fi săvârșit faptele cu discernământ* [2, p.57], deoarece nu este considerat nedemn persoana care este lipsită de discernământ.
- *nedemnitarea nu va putea fi invocată decât după deschiderea succesiunii celui față de care au fost comise faptele nedemne* [13, p.57]. Moștenitorul care este considerat nedemn, nu poate invoca de sinestătător acest lucru, ci doar la solicitarea persoanelor interesate și doar după deschiderea succesiunii. Nedemnitarea succesorală poate fi invocată de orice persoană interesată, comoștenitorii chemați la moștenire împreună cu nedemnul, care vor beneficia de dreptul de acrescământ în cazul în care nedemnul este înlăturat de la moștenire; de moștenitorii subsecvenți, care vor culege ei moștenirea în locul nedemnului; de donatarii sau legatarii gratificați de defunct peste limitele cotității disponibile, care au interesul de al înlătura pe nedemnul care ar putea cere, reducățiunea libertăților excesive; de instanța de judecată din oficiu; și chiar de cel nedemn [13, p.25].
- *fiind o sancțiune se aplică și produce efecte doar în privința autorului faptei*. Față de alte persoane chemate de lege la moștenirea defunctului în nume propriu sau prin reprezentare, ea poate produce efecte numai în mod excepțional [5, p.164].

Până la data de 01.03.2019, Codul Civil al Republicii Moldova prevedea în art. 1434 următoarele temeiuri ale nedemnității succesurale [5, art.1434]:

Nu poate fi succesul testamentar sau legal persoana care:

- *a comis intenționat o infracțiune sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe, exprimate în testament, a celui ce a lăsat moștenirea dacă aceste circumstanțe sunt constatate de instanța de judecată*. Aceasta explică faptul că va fi nedemnă să moștenească, atât în calitate de moștenitor legal, cât și în calitate de moștenitor testamentar, persoana care a săvârșit intenționat o infracțiune împotriva celui care lasă moștenirea sau o faptă amorală împotriva ultimei voințe a celui care lasă moștenirea, exprimată în testament. Toate aceste circumstanțe urmează a fi considerate drept temei pentru declararea nedemnității succesurale, doar prin hotărârea definitivă a instanței de judecată.
- *a pus intenționat piedici în calea realizării ultimei voințe a celui ce a lăsat moștenirea și a contribuit astfel la chemarea sa la succesiune ori a persoanelor apropiate sau la majorarea cotei succesurale ale tuturor acestora*. Acest alineat explică că vor fi nedemne de a moșteni, persoanele care, intenționat, au împiedicat realizarea ultimei voințe a celui care lasă moștenirea, care au sugerat celui care lasă moștenirea să facă o diferență în favoarea lor sau să mărească cota succesorală a acestora sau a rudelor acestora. La fel, vor fi nedemne și moștenitorii care au tăinuit testamentul celui care lasă moștenirea sau i-au constrâns pe ceilalți moștenitori să renunțe la drepturile lor succesurale, în favoarea lor sau a persoanelor apropiate.
- *nu pot fi succesori legali ai copiilor lor părinții decăzuți din drepturile părintești care, la data deschiderii succesiunii, nu sînt restabiliți în aceste drepturi și nici părinții (adoptatorii) și copiii*

maturi (inclusiv cei adoptați) care s-au eschivat cu rea-credință de la executarea obligației de întreținere a celui ce a lăsat moștenirea dacă această circumstanță este constatată de instanța de judecată.

Legea nr. 133 din 15.11.2018 cu privire la modernizarea Codului Civil și modificarea unor acte legislative reglementează noi temeieri de nedemnitate, consfințite în art. 2169 Codul Civil al Republicii Moldova [5, art.2169].

Astfel, o persoană este exclusă de la moștenire în următoarele cazuri:

- *dacă l-a omorât pe cel care a lăsat moștenirea sau a săvârșit o tentativă de a-l omorî;*
- *dacă intenționat și ilegal l-a împiedicat pe cel care a lăsat moștenirea să întocmească sau să revoce o dispoziție testamentară;*
- *dacă prin dol sau violență l-a determinat pe cel care a lăsat moștenirea să întocmească sau să revoce o dispoziție testamentară;*
- *dacă în mod intenționat și ilegal a ascuns, a alterat, a distrus sau a falsificat o dispoziție testamentară a celui care a lăsat moștenirea;*
- *părintele care a fost decăzut din drepturile părintești în privința copilului nu poate fi moștenitor legal al aceluși copil.*

Dobândirea moștenirii de către un moștenitor nedemn poate fi anulată. Acest fapt este consfințit în art. 2170 al Codului Civil. Lipsirea de dreptul de moștenire a persoanei nedemne se face prin anularea dobândirii moștenirii de către aceasta. Se poate cere anularea dobândirii moștenirii numai după deschiderea moștenirii. În cazul moștenitorului subsecvent, anularea poate fi făcută imediat după devoluțiunea moștenirii către moștenitorul prealabil [5, art.2170].

Totodată, moștenitorului i se poate înlătura calitatea de a fi „nedemn” numai în cazul în care cel care a lăsat moștenirea a fost la curent cu nevrednicia moștenitorului, dar nu a întocmit un testament sau cel puțin nu la modificat, chiar dacă putea să o facă.

O dată cu declararea moștenitorului ca fiind nedemn de succesiune, se produc un șir de efecte juridice. Acestea, la rândul său, pot fi atribuite doar autorului faptei.

Efectele nedemnității succesoriale, la fel au survenit modificări, odată cu adoptarea Legii nr. 133/2018 (Tabelul 1).

Tabelul 1. Efectele nedemnității succesoriale

Efectele juridice ale nedemnității succesoriale, până la modificarea Codului Civil:	Efectele juridice ale nedemnității succesoriale, după modificarea Codului Civil:
<p>– <i>Dacă, după primirea succesiunii, este declarată de instanța de judecată ca succesori nedemni, persoana este obligată să restituie tot ceea ce a primit ca moștenire, inclusiv fructele obținute. Constatarea nedemnității face ca nedemnul să devină total străin de moștenire, titlul său de moștenitor fiind retroactiv desființat. Persoana declarată nedemnă va trebui să restituie tot ce a primit în calitate de moștenitor de la persoana față de care s-a făcut vinovat, inclusiv fructele și veniturile percepute din momentul deschiderii moștenirii și nu de la data constatării nedemnității. În cazul în care persoana nedemnă a plătit anumite datorii ale moștenirii din propriul său patrimoniu, el are dreptul să pretindă restituirea sumelor pe care le-a plătit. Persoana nedemnă trebuie despăgubită pentru anumite cheltuieli, în cazul în care le-a avut, efectuate asupra bunurilor moștenirii în perioada în care i-au aparținut.</i></p>	<p>– <i>în cazul declarării moștenitorului nedemn, se consideră că devoluțiunea în folosul lui nu a avut loc. Moștenitorului nedemn i se aplică dispozițiile legale privind posesorul masei succesoriale.</i></p> <p>– <i>în locul moștenitorului nedemn vin la moștenire cei care ar fi moștenit dacă moștenitorul nedemn era decedat la data deschiderii moștenirii. Se consideră că devoluțiunea în folosul celor care vin în loc s-a produs la momentul deschiderii moștenirii.</i></p>

Autorul român, Dan Chirca, clasifică efectele juridice ale nedemnității juridice în 3 clase [3, p.29]:

- *în raport cu ceilalți moștenitori; aici nedemnul este obligat să restituie toate bunurile pe care le-a dobândit conform succesiunii. Se recurge la aceste acțiuni din motiv că moștenitorul*

- nedemn se prezumă a fi de rea-credință, respectiv aici se naște obligația acestuia de-a întoarce tot ce a avut în posesie până acum.
- *în raport cu terții*; dacă în perioada dintre deschiderea succesiunii și cea de constatare a nedemnității succesoriale, moștenitorul nedemn, a semnat diverse acte juridice cu alte persoane, care se referă la bunurile succesoriale; actele de conservare și administrare nu se vor anula, dacă acestea nu contravin intereselor altor succesori; actele de dispoziție asupra bunurilor dobândite prin succesiune, făcute de către nedemn, nu se vor anula în cazul în care actul de înstrăinare a fost încheiat cu privire la un bun mobil corporal și dobânditorul a fost de bună-credință. Actele de dispoziție asupra bunurilor imobile nu se vor anula cu condiția ca persoana terță să fie de bună credință și să demonstreze circumstanțele necesare.
 - *în raport cu descendenții nedemnului*; În cazul în care însă descendenții nedemnului vin la moștenire în nume propriu și nu prin reprezentare, ei au dreptul de a moșteni pe ascendentul ascendentului lor [11, p.123].

Concluzie

O dată studiind noțiunea de „moștenire” este foarte important de a cunoaște și caracterele de bază ale acesteia. Una dintre caracterele de bază este nedemnitățile succesoriale. În general cuvântul „nedemn” presupune a nu merita ceva, în cazul nostru, de a nu merita calitatea de succesori. Acest fapt survine în momentul în care unul dintre moștenitori săvârșește anumite fapte amorale împotriva ultimei voințe a defunctului. Nedemnitățile succesoriale are caracter de pedeapsă civilă și se bazează pe motive de moralitate publică, neputându-se admite ca o persoană vinovată de fapte grave față de alta să o moștenească. Astfel, se asigură faptul că persoana nedemnă, într-un fel sau altul, răspunde pentru faptele săvârșite. Este foarte important ca această calitate a nedemnității succesoriale să se bazeze pe trăsăturile esențiale reglementate de legislația în vigoare a Republicii Moldova. Consider că lipsa acestei calități din dreptul succesoral, ar aduce moștenitorii la săvârșirea unor fapte oribile. La fel, consider că circumstanțele în care se atestă nedemnitățile succesoriale conform art. 2169 nu sunt suficiente, deoarece ar fi mult mai favorabil de determinat un cerc mai larg de cauze pentru a stopa în întregime existent în viața de zi cu zi a acestei definiții.

Bibliografie

1. Bacaci Alexandru, Codruța Hageanu, Viorica Dumitrache, Dreptul Familiei. Curs Universitar, București: All Beck, 1999.
2. Bănărescu Iulia. Noțiunea de moștenire vacanță și natura ei juridică. În: Revista națională de drept nr. 10 din 2006.
3. Chircă Dan. Drept Civil. Succesiuni. București, 1999, 347 p.
4. Cironachi Vladimir. Articol științific: Analiza instituției succesiunii și a condițiilor necesare pentru a putea moșteni în Republica Moldova. Chișinău 2017, 167 p.
5. Codul Civil al Republicii Moldova nr. 1107 din 06.06.2002. Republicat în temeiul Legii nr.133 din 15.11.2018 – Monitorul Oficial al Republicii Moldova, 2018, nr. 467-479, art.784
6. Codul civil al RSS Moldovenești din 1964. Publicat : 26.12.1964 în B.Of. Nr. 000. Abrogat prin LP1107/06.06.02, MO082/22.06.02 art.661 la data 12.06.03
7. Cojocari Eugenia, Constantinescu Elena, Bănărescu Iulia, Perederco Vasilii. Drept succesoral. Suport de curs. Chișinău 2015, 392 p.
8. Hotărârea Plenului Curții Supreme de Justiție a Republicii Moldova cu privire la aplicarea de către instanțele judecătorești a legislației la examinarea cauzelor despre succesiune Nr.13 din 03.10.2005
9. <https://legeaz.net/dictionar-juridic/nedemnitate-succesorală> , vizitat la data de 02.03.2019
10. I.Adam, A Rusu, Drept civil. Succesiuni, București: All Beck, 2003.
11. Macovei Dumitru. Drept Civil. Succesiuni. Iași, 288 p.
12. Merișescu Anica, Deaconu Nicolae. Drept succesoral. București, 2002, 258 p.
13. Romano Eugeniu. Dreptul de moștenire. Doctrină și jurisprundență. Iași, 1995, 344 p.